

La Catalunya freudiana en la segona meitat dels anys setanta

Anne-Cécile Druet

Després d'exposar un dels problemes relacionats amb la historiografia de la psicoanàlisi a Espanya —la dificultat de considerar l'Estat espanyol com a objecte d'estudi global—, l'autora presenta la situació de la psicoanàlisi a Catalunya entre 1975, any en què d'Óscar Masotta va començar a fer classes a Barcelona, i 1979, any de la mort de l'argentiní. Aquest període acull un canvi fonamental en el panorama psicoanalític català, i en gran part, això es deu a Masotta.

En el text es tracta la situació anterior de la psicoanàlisi i es comenten diversos elements pertinents per a qualsevol estudi d'aquest canvi, a més de descriure les grans línies de la primera i fonamental història del lacanisme a Barcelona. Tot considerant els aspectes d'un procés històric evolutiu, al llarg del text destaquen els nombrosos elements de ruptura característics del període estudiat.

La història de la psicoanàlisi a Espanya, tot i que ha estat, com a tal, objecte d'estudis relativament nombrosos que porten a d'altres èpoques, no correspon, en els anys que ens ocupen, a cap realitat que reflecteixi aquest enunciat.¹ A diferència del que es coneix com a «situació francesa de la psicoanàlisi» —reprement les paraules d'Élisabeth Roudinesco—,² la situació espanyola de la psicoanàlisi no existeix com a fet únic o unificat, sinó que és més aviat una suma de realitats diferents que, de fet, són sobretot les de Barcelona i Madrid. Sens dubte, la història de la psicoanàlisi de Barcelona i Madrid presenten nombrosos punts en comú, i són bàsics, però també hi ha divergències no menys importants que impedeixen, en tot cas, establir una cronologia comuna per a les dues ciutats.

Quant a Barcelona, capital de l'Estat espanyol pel que fa a la psicoanàlisi durant la transició democràtica, l'any 1975 —any en què Óscar Masotta va començar a fer classes a la ciutat— representa una primera escansió bàsica. L'any 1977, amb la creació de la Biblioteca Freudiana —primera institució lacaniana d'Espanya—, i l'any 1979 —any de la mort de Masotta i de l'inici de la crisi del moviment al voltant de la seva persona— són igualment moments importants.

Per la banda madrilenya, els principals analistes argentins arriben a Espanya en dates diferents i funden els seus grups —sense un líder de la talla de Masotta— entre 1979 i 1983. Només aquest darrer any marca, a Madrid, una escansió cronològicament precisa, perquè va arribar a la ciutat la primera representant del Camp freudià.³ A partir d'aquest moment, aquesta institució gaudirà —a tot Espanya, aquest cop— d'un paper protagonista.

¹ Aquest article s'inscriu en el marc de recerques doctorals sobre la història de la psicoanàlisi a l'Espanya postfranquista. Totes les qüestions tractades s'han desenvolupat a la tesi doctoral de l'autora. Per facilitar la lectura, hem evitat les notes sistemàtiques. Igualment, la bibliografia s'ha intentat reduir al màxim.

² Élisabeth Roudinesco (1994), *Histoire de la psychanalyse en France. 1*, Paris, Fayard, p. 14.

³ La Fondation du Champ freudien és un organisme sense finalitat de lucre creat per Jacques Lacan el mes de febrer de 1979 i presidit per Judith Miller. Relacionada amb l'École de la Cause freudienne, la Fundació s'encarrega de promoure els intercanvis internacionals, sobretot per mitjà d'activitats de formació i trobades.

A la vista d'aquesta situació, ens ha semblat interessant basar-nos només en el cas català. Mentre el dictador agonitza, Óscar Masotta arriba per portar el nom de Jacques Lacan al panorama psicoanalític barceloní. Com veurem més endavant, l'arribada de Masotta —seguit a l'exili per nombrosos compatriotes que fugen del terror militar argentí— comporta una modificació radical de les dades que fins llavors havien caracteritzat la situació de la psicoanàlisi a la capital catalana.

La situació, a l'alba de la transició, és la següent: a Barcelona existeix un grup reconegut com a societat que forma part de l'Associació Psicoanalítica Internacional (IPA) des de l'any 1959.⁴ Batejada com a «Sociedad Española de Psicoanálisis» (SEP), evoluciona a partir d'unes bases sòlides establertes durant la dictadura: la societat evita la dissolució efectuant —si no amigablement, almenys sense crisis importants— dues separacions consecutives entre els subgrups nacionals que la constitueixen: espanyols i portuguesos, primer; catalans i madrilenys després. La SEP continua existint, doncs, amb el seu nucli català original, i no sembla que cap dissensió important amenaci la cohesió interna; de fet, presenta una gran estabilitat institucional d'aleshores ençà.

Un vessant de la història de la SEP, del qual ha de respondre, lògicament, a partir de 1975, té a veure amb el context polític en què s'ha produït la seva institucionalització, ratificada per les autoritats franquistes. No és senzill, en aquest àmbit, determinar on són les causes

⁴ Per conèixer la historiografia oficial d'aquest grup, vegeu: Pere Bofill (1987), «Aspectos históricos de la relación entre el psicoanálisis y la psiquiatría en España hasta 1978», *Informaciones psiquiátricas*, (108), 99-108; Pere Bofill i Jorge L. Tizón (1994), «Notas históricas sobre el psicoanálisis en el Estado español» a *Qué es el psicoanálisis. Orígenes, temas e instituciones actuales*, Barcelona, Herder, p. 263-269; Manuel Pérez-Sánchez (1984), «Inicis del moviment psicoanalític a Barcelona», *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, 1 (1), 229-246. També s'han fet dues tesis de doctorat sobre la història del moviment psicoanalític espanyol en relació amb l'IPA. Per a la primera: Vicent Bermejo Frígola (1993), *La institucionalización del psicoanálisis en España en el marco de la API*, València, Universitat de València. [Tesi doctoral]. Quant a la segona, en podem trobar un resum en l'obra col·lectiva següent: Francisco Carles, Isabel Muñoz, Carmen Llor et Pedro Marset (2000), *Psicoanálisis en España (1893-1968)*, Madrid, Asociación Española de Neuropsiquiatría.

i on, els efectes, però la decisió de potenciar la formació interna dels membres de la societat, acompanyada d'un cert replegament interior, d'una banda, va excloure la presència i la protesta social, i de l'altra, va facilitar, si no el reconeixement, sí la tolerància dels caps de la psiquiatria franquista.

Aquesta necessitat de reconeixement es basa en la idea que el més important, en aquella època, era poder difondre, en l'àmbit de la psiquiatria, les teories psicoanalítiques sempre que fos possible —en les trobades de la disciplina o, sobretot a Catalunya, a la universitat— i era preferible tenir audiència, que els psicoanalistes anessin trobant el seu lloc, tot i que fos reduït, en la vida científica nacional, en comptes de quedar-se'n al marge; i això no es podia fer, en el context de la psiquiatria de l'època, sense l'acord dels totpoderosos *catedráticos*. Això sempre ho va tenir clar Pere Bofill, líder històric del moviment i principal artífex de la seva institucionalització, tot i que també reconeixia els límits que implicava:

En los contactos con los colegas de todo el mundo, muchos nos preguntaban cómo podíamos iniciar nuestro trabajo y, más aún, cómo podíamos iniciar nuestra organización en un régimen de doble dictadura, política y moral. Creo que esta situación nos influenció en bastantes situaciones: tuvimos algunos fallos, fue limitada nuestra actividad exterior, fue limitado y lento el crecimiento interno, realizábamos muy escasas publicaciones... Pero los escasos psicoanalistas existentes no hicimos especiales esfuerzos ni concesiones para ser aceptados e integrados, sino que fuimos conquistando parcelas de presencia y de libertad, con prudencia, sin provocaciones innecesarias, pero con seriedad y firmeza, centrándonos en lo esencial, sin ceder en lo que considerábamos fundamental del psicoanálisis.⁵

Aquesta opció governa totes les decisions preses al llarg de la història de la societat, i la determina, en conseqüència, d'una manera important. La cara de la moneda era que la recerca d'ortodòxia i de garanties en la pràctica psicoanalítica va fer que els membres històrics de la SEP treballassin sense descans per millorar la seva formació i per actuar com a formadors, al seu torn; tot el que podem dir és que no escatimaven esforços i que la feina feta per assolir els seus objectius demostra la

integritat i la determinació del seu projecte. En la creu de la moneda, però, la reivindicació de l'ortodòxia esdevé intransigència als ulls dels que pensen que el rigor no té per què ser sinònim d'inflexibilitat. La conseqüència immediata i principal d'aquesta posició afecta el procés d'admissió i de formació dels analistes: el problema serà font de tensions, sobretot entre argentins i catalans, quan els primers voldran entrar en la societat dels segons.

A més del context polític, l'orientació teòrica (kleiniana de manera gairebé exclusiva) i les opcions institucionals de la SEP són dades fonamentals per entendre la posició de la jove generació respecte de la Societat. La SEP, l'any 1971, crea un institut, i una comissió d'ensenyament s'ocupa de les qüestions relacionades amb l'admissió i la formació dels candidats. En aquest àmbit, el currículum de la SEP és, en conjunt, similar al d'altres societats de l'IPA, amb les variants que presenten totes les societats, que tenen un cert marge de maniobra pel que fa a les recomanacions de la Internacional, sobretot en les exigències sobre el nombre de sessions (de tres a cinc segons les societats), la durada de les sessions (de quaranta-cinc a cinquanta minuts), la durada de l'anàlisi personal abans del començament de la formació teòrica, el nombre d'anàlisis supervisades, etc.

No obstant això, les normes de la SEP demostren una tendència més marcada que en altres casos a la jerarquització i al control estricte de la part baixa de la piràmide per part de la cúpula. La redacció del reglament de l'institut ho evidencia: les formulacions del tipus «quan el candidat es veu preparat» o «tindrà el desig de», que trobem, per exemple, en les directrius de la Société Psychanalytique de Paris o en les de la Société Suisse de Psychanalyse (on els membres històrics de la SEP es van formar), no es repeteixen aquí, i se substitueixen per «quan es consideri que el candidat està prou preparat» o per diferents expressions d'obligació o d'autorització que reforcen el caràcter auster, fins i tot burocratitzat de manera excessiva del conjunt. Aquesta rigidesa innegable és una de les qüestions fonamentals que permeten comprendre el violent rebuig de la jove generació.⁶

⁶ *Vegeu*, sobretot: Antoni Vicens (1981), « Sociedad Española de Psicoanálisis, normas para la formación de psicoanalistas », *Sinthoma*, (1), 136-139.

A partir dels anys setanta, en efecte, quan els joves psiquiatres i psicòlegs interessats per la psicoanàlisi cerquen, en aquest àmbit, una via de formació, es giren de manera natural cap als cercles institucionalitzats del país, que principalment són els grups madrileny i català de la IPA. Quan se'ls pregunta avui sobre l'experiència, els que encara no eren lacanians no tenen paraules prou dures per qualificar el que s'hi van trobar. La rigidesa de les institucions, el seu passat d'inserció en la psiquiatria franquista i les promeses fetes pels psicoanalistes en aquest context històric semblen intolerables per a aquests joves universitaris que, en realitat, busquen Freud en el marc dels moviments contestataris, un Freud susceptible d'afegir-se a les referències de l'oposició a l'ordre establert. Els analistes de la SEP no podien, de cap manera, encarnar una forma d'oposició a l'ordre establert i «el seu» Freud no era un Freud subversiu.

Aquest rebuig de les societats espanyoles de la IPA comporta, a partir del moment en què els lacanians espanyols creen les seves publicacions periòdiques, una profusió d'articles sobre la història de la psicoanàlisi a Espanya en els quals el moviment relacionat amb la Internacional és fortament criticat o s'ignora. Aquest rebuig s'inscriu en la història de la ruptura lacaniana, però pren, tant a Madrid com a Barcelona, una forma excepcionalment virulenta per les particularitats de la història de la psicoanàlisi d'aquestes ciutats. La característica més destacada de la lectura de la història és la tendència a presentar el naixement del moviment lacanià espanyol com l'inici d'una història sense cap lligam amb el panorama psicoanalític existent prèviament en el país.

Ara bé, aquí és on rau la paradoxa: si bé és cert que els elements de ruptura són nombrosos i radicals, sembla, però, que la volada que pren el lacanisme no deixa d'estar relacionada amb la història del moviment ipeista espanyol, ja que són, en part, les característiques d'aquest moviment i el rebuig que provoca en la jove generació, les que creen un terreny especialment abonat per al relleu teòric de Lacan.

Quan els analistes argentins arriben a Madrid i a Barcelona amb Lacan a les maletes, ja hi ha, si no un corrent, sí una sèrie d'individus que experimenten un mateix rebuig (sobre el qual encara no s'ha teoritzat) pel moviment psicoanalític relacionat amb la IPA a Espanya. En aquest sentit, la volada que pren el moviment lacanià no es pot presentar com un concepte ben bé estrany al context psicoanalític preexistent.

La situació catalana de la psicoanàlisi no es modifica de manera menys radical a partir de 1975. Al final d'aquest any, Óscar Masotta comença a fer classes a Barcelona i el «retorn a Freud» proposat per Jacques Lacan sembla que agafa cada cop més força en el nou panorama psicoanalític, un panorama que, gràcies a Masotta i a d'altres compatriotes de l'argentiní, es comença a dibuixar.

Óscar Masotta, reconegut com el principal introductor del lacanisme a l'Argentina, fuig del seu país l'any 1974. Primer s'instal·la a Londres, i hi passa aproximadament un any i mig. Durant aquest període, s'estableixen lligams entre Masotta i Espanya, per diversos motius. A Anglaterra, Masotta sovintreja alguns psiquiatres espanyols que, en plena moda antipsiquiàtrica, treballen en els hospitals londinencs. Entre aquests psiquiatres hi trobem Alicia Roig i Carmen Gallano, dues persones que es retrobaran amb Masotta a Barcelona i que estaran entre els fundadors de la Biblioteca Freudiana. A Oxford, Masotta coneix també el psiquiatre gal·lec José Eiras, que organitzarà, l'any 1976, les primeres conferències de Masotta a Vigo. L'argentiní està, a més, en contacte amb el seu compatriota Marcelo Ramírez Puig, que, uns anys abans, s'havia instal·lat a Barcelona. Convidat per ell, Masotta comença a viatjar amb certa regularitat de Londres a Barcelona l'any 1975.

El 20 d'octubre de 1975 l'argentiní comença a ensenyar a la capital catalana. És la data que figura en els cartells que anuncien el començament de les classes:

FREUD / LACAN
(Lectura estructuralista de Freud)
Grupos de estudio
Clases a cargo de Óscar Masotta
Iniciación: 20/10/1975⁷

A partir d'aquest moment es constitueixen al voltant de Masotta, a Barcelona, els primers grups d'estudi de les teories lacanianes d'Espanya. El primer d'aquests grups està integrat sobretot per persones que coneixen Masotta. Hi trobem, per exemple, la psiquiatra Alicia Roig, el filòsof Eugenio Trias, l'antropòleg Alberto Cardín i el filòleg Fede-

⁷ *Freud/Lacan (Lectura estructuralista de Freud)* [cartell]. Document en mans de Joan

Salinas Rosés.

rico Jiménez Losantos. A aquests darrers —Cardín, mort l'any 1992, i Jiménez Losantos, que va perdre tot l'interès per la psicoanàlisi, ja en coneixem l'evolució ideològica—, els devem la principal activitat de difusió del pensament lacanià en l'àmbit de les revistes culturals. Dues de les publicacions que dirigeixen —*Qwert Poiuy* (més coneguda com a *Revista de Literatura*) i *Diwan*— obren amb freqüència les seves pàgines a les teories lacanianes. A partir d'aquí, gràcies als cartells i al boca a orella, va creixent el nombre d'alumnes, i Masotta pren la decisió de traslladar-se a Barcelona. Així, al mes de juliol de 1976, anuncia que pensa instal·lar-se a la capital catalana el setembre següent.⁸

Qui són els que, a partir de 1975, integren els grups d'estudi de Masotta, primer a Barcelona i més tard a Espanya? No hi ha un «perfil tipus» d'alumnat: com a màxim es pot dir, per als espanyols, que solen ser més aviat joves, fins i tot molt joves —n'hi ha que encara no han fet els divuit—; són d'ideologia política d'esquerres; s'inscriuen de diferents maneres en el moviment cultural de la transició democràtica, i els interessa la psicoanàlisi.

En aquest marc, alguns estan en contacte amb els grups de l'IPA, sense que els satisfaci prou. Han llegit Freud i, sovint, els *Écrits*, conscients que no podien seguir aquesta lectura sols. A banda d'això, preval l'heterogeneïtat, tant pel que fa a la formació prèvia de l'alumnat com als camins que prendran després d'haver assistit a les classes de Masotta, ja que molts d'ells avui dia no tenen cap mena de contacte amb el món analític. Psiquiatres, psicòlegs, estudiants, artistes, juristes, filòsofs constitueixen aquesta diversitat. Entre ells, alguns s'interessen per l'antipsiquiatria i l'estructuralisme; d'altres han rebutjat la formació universitària en psicologia, que no responia a les seves expectatives; d'altres han estudiat a l'estranger, a França o a Bèlgica, on van rebre un ensenyament més obert a la psicoanàlisi i volen aprofundir-hi; i n'hi ha que participen simplement en el moviment de recuperació de l'interès pel freudisme que s'està produint a Espanya.

Pel que fa al seu funcionament, els grups d'estudi estaven constituïts per entre vuit i quinze persones, i es reunien durant dues hores. Les

⁸ Carta d'Óscar Masotta, de 16 juliol de 1976, citada a Germán García (1999), «Una Escuela fallida» a Marcelo Izaguirre (comp.), *Óscar Masotta. El revés de la trama*, Buenos Aires, Atuel/Anáfora, p. 131.

classes de Masotta es gravaven, per la qual cosa se'n feien transcripcions i es feien circular, fins i tot se'n van publicar algunes.⁹ Enric Berenguer va redactar un text molt maco sobre l'ensenyament de Masotta. Hi va abocar els seus records i va fer una anàlisi dels seminaris en què havia participat:

El trabajo en los grupos de lectura combinaba dos consignas. Una, estructuralista: buscar la «estructura» del texto, su carácter de sistema. Otra, lacaniana: hacer responder al texto por las preguntas que plantea. Si se quiere, la primera perspectiva supone encontrar y disponer sobre un esquema todo lo que el texto tiene, sin olvidar ningún detalle, ni siquiera el más insignificante, pues podría revelar alguna clave. La segunda, por el contrario, apunta más bien a captar los problemas, las dificultades con las que el texto tropieza, examinar la elaboración destinada a resolverlas y, finalmente, subrayar todo aquello que queda sin respuesta. Masotta, a veces, frente a la tarea de comentar un texto de Freud, se hacía y nos hacía esta pregunta, invitándonos a conservarla siempre con nosotros como una brújula: «¿Qué falta en el texto?». Qué falta en un texto puede entenderse desde distintos registros: lo que queda por responder de aquello que el texto se pregunta; lo que es silenciado, deliberadamente o sin saberlo; el concepto que permitiría resolver las dificultades que no se resuelven, ausente hasta que una nueva elaboración lo introduzca allí donde faltaba.¹⁰

Mentre es van multiplicant els grups d'estudi a Barcelona, se'n creen d'altres a Espanya. Masotta viatja molt i l'extraordinària activitat didàctica que fa constitueix els fonaments del panorama lacanià espanyol dels anys vuitanta. El març de 1977 es formen dos grups de treball dirigits per Masotta a Vigo i es plantegen l'objectiu de crear un espai que esdevindrà la Biblioteca Galega de Estudios Freudianos, presidida per José Eiras.¹¹ L'any d'abans, Masotta havia fet a Galícia les seves primeres conferències publicades sota el títol *Lecciones de introducción*

⁹ Óscar Masotta (1992), *Lecturas de psicoanálisis. Freud, Lacan*, Buenos Aires, Paidós.

¹⁰ Enric Berenguer (1999), «Masotta: su agalma» a Izaguirre (comp.), *op. cit.*, p. 156-157.

¹¹ José Eiras i Fe Lacruz (1983), «Biblioteca Galega de Estudios Freudianos», *Analytica*, (34), 77-78.

al psicoanálisis.¹² L'argentiní també fa classes en altres ciutats espanyoles, sobretot a València, on fa cinc classes l'any de la seva mort, davant d'una audiència d'una desena de persones.¹³

A Madrid, la situació és diferent; cap institució fundada o inspirada per Masotta arriba a veure la llum. No obstant això, Masotta hi té grups d'estudi que funcionen igual que els de Barcelona, però que són menys nombrosos i comencen més tard, l'any 1977.

Al contrari de Barcelona, on la quasi totalitat de cercles psicoanalítics importants dels anys vuitanta troben l'origen en les classes de Masotta, a Madrid el panorama que s'hi dibuixa després de la mort de l'argentiní no es deriva de les activitats formatives que ell va organitzar. Sens dubte, Masotta marca de la mateixa manera els alumnes madrilenys que els barcelonins, però a la capital espanyola, els efectes d'aquest impacte són molt més perceptibles a nivell individual. Els cercles que estan al davant de l'escena psicoanalítica del principi dels anys vuitanta són dirigits per analistes que no van participar als grups d'estudi de Masotta a Madrid —tot i que van participar-hi en d'altres indrets, com ara Barcelona o Buenos Aires— i els que, en canvi, hi van assistir, s'afegeixen més tard, de manera individual o en grups petits, a d'altres cercles en què continuen la seva formació.

A més dels grups d'estudi, Masotta multiplica les activitats per a la difusió del pensament lacanià a Espanya. Són emblemàtiques de l'esforç de l'argentiní per ampliar el debat, en el país, al voltant de la psicoanàlisi, tot cercant els públics més diversos, tant en el món mèdic com en els cercles culturals. Masotta també fa una intervenció sobre la psicosis al Departament de Psiquiatria de la Universitat de Barcelona, una intervenció que es va publicar posteriorment a la revista del Departament de Literatura de la mateixa universitat, la *Revista de Literatura*, citada anteriorment.¹⁴ Una altra revista de l'àmbit cultural apareguda una mica més tard i dirigida pels mateixos intel·lectuals, *Trama*, publica una conferència de Masotta feta a la Fundació Miró amb el títol «Freud

¹² Óscar Masotta (1977a), *Lecciones de introducción al psicoanálisis*, Barcelona, Granica.

¹³ Mª Amparo García del Moral (1993), «Historia del psicoanálisis lacaniano en España. Entrevista a Joan Salinas», *Aletheia*, (2), p. 55.

¹⁴ Óscar Masotta (1976a), «Psicosis», *Revista de Literatura*, (8-9), 25-33.

y la estética».¹⁵ En l'àmbit editorial, l'activitat de l'argentí també és força prolífica: l'any 1976, publica a Barcelona els *Ensayos lacanianos* i l'any 1977, les *Lecciones de introducción al psicoanálisis*, que reprenen les conferències pronunciades a Vigo l'any anterior.¹⁶

A més, fins i tot abans de la fundació de la Biblioteca Freudiana, Masotta comença a organitzar cicles de conferències que, al seu torn, s'inscriuen en la difusió de la psicoanàlisi en l'àmbit cultural, tot reunint intel·lectuals, de diferents horitzons, que l'envolten en aquells moments. Els mesos de gener i febrer de 1976 va tenir lloc a l'Institut Alemany de Barcelona un seminari titulat «Lecturas de Freud», en què aquests intel·lectuals es van expressar. Masotta es va encarregar de la conferència inaugural, i després van intervenir-hi el filòsof Eugenio Trías, els analistes argentins Germán García i Arturo López Guerrero, Alberto Cardín, Federico Jiménez Losantos i el jurista Alejandro Sáez.¹⁷ Totes aquestes activitats tindran continuïtat després de la creació de la Biblioteca.

El 18 de febrer de 1977 se signa a Barcelona l'acta de constitució de la societat civil Biblioteca Freudiana. Vuit membres fundadors compareixen aquell dia davant del notari: Carmen Gallano, Federico Jiménez Losantos, Xavier Baixas de Ros, Alejandro Sáez Pons, Marcelo Ramírez Puig, Joan Salinas, Alicia Roig i Eugenio Trías.¹⁸ Tots són de nacionalitat espanyola, tret de Marcelo Ramírez, que és argentí. Sis homes i dues dones, totes dues metges; entre els homes hi ha un filòsof, un psicòleg, dos llicenciats en filosofia i lletres, un economista i un estudiant de medicina. Cap d'ells és analista.

En el moment de la seva fundació oficial, la Biblioteca comença a editar un butlletí intern que és batejat com a *Hojas de la Biblioteca Freudiana de Barcelona*, i el primer número dona a conèixer als inte-

¹⁵ Óscar Masotta (1977b), «Freud y la estética», *Trama. Revista de Pintura*, (1-2), 8-11.

¹⁶ Óscar Masotta (1976b), *Ensayos lacanianos*, Barcelona, Anagrama; Óscar Masotta (1977a), *Lecciones de introducción al psicoanálisis* Óscar Masotta (1976a), «Psicosis», *Revista de Literatura*, (8-9), 25-33. Óscar Masotta (1977b), «Freud y la estética», *Trama. Revista de Pintura*, (1-2), 8-11.

¹⁷ «Lecturas de Freud. Programa» a *Textos de la Biblioteca Freudiana*, (1), p. 3-4.

¹⁸ Acta de constitució de la societat civil «Biblioteca Freudiana». Document en possessió de Joan Salinas Rosés.

ressats els objectius de la institució, per la qual cosa pren el valor de text fundador.

La «Biblioteca Freudiana de Barcelona» consiste en el proyecto [...] de un grupo de personas, analistas, escritores, profesores, psicólogos, profesionales o trabajadores en el área de la salud mental, que se proponen promover el estudio del psicoanálisis, y crear al mismo tiempo las condiciones mínimas que posibiliten la propia formación en ese campo de la investigación, el estudio y la práctica.

La creación de la «Biblioteca Freudiana de Barcelona» tiene como objetivo prioritario un proyecto «libresco», en el sentido más literal y material del término: a saber, la adquisición de libros y revistas internacionales, su clasificación inteligente y su disposición en un local adecuado, abierto al público y al servicio en primer lugar de las necesidades de investigación y estudio de estos profesionales o trabajadores de la salud mental.

La selección y compra de los libros prevé su realización de acuerdo a un criterio moderno y académico a la vez; quiere decir, obras en idioma original y/o traducciones en ediciones reconocidas por su valor; las obras de los pioneros en primer lugar, Freud Ferenczi, Abraham, etc., y de los autores que se constituyeron en hitos mayores de la historia ulterior de la Teoría, Melanie Klein y Jacques Lacan. La «Biblioteca» se definirá, sin embargo, según un determinado acento con respecto a sus prioridades de adquisición: a saber, las obras de la tendencia teórica más moderna, las que definen el campo del psicoanálisis en relación a los estudios del lenguaje, las disciplinas constituidas o en vía de su constitución y vueltas a la indagación del «Texto» y la «significación» [...]

La «Biblioteca Freudiana de Barcelona» elegirá como referencia internacional y como autoridad a la que informará del conjunto de sus actividades permanentes, a la Ecole freudienne de Paris, la institución de investigación psicoanalítica que en Francia dirige Jacques Lacan. En carta al doctor Christian Simatos, secretario de la Ecole freudienne de Paris, la «Biblioteca Freudiana de Barcelona» informará sobre su creación, sus proyectos, sus servicios, sus primeras actividades.¹⁹

En el decurs dels dos anys següents, s'assoleixen els objectius anunciats. El «proyecto libresco» es realitza lentament, malgrat les dificultats materials inicials, i la Biblioteca Freudiana de Barcelona (BFB) esdevé veritablement un lloc d'estudi a partir de llavors, obert cada dia per a la consulta de les obres. La Biblioteca té, a més, una presència social. La premsa comença a parlar-ne i l'organització d'activitats en els locals d'altres institucions culturals de Barcelona, a més de les invitacions freqüents a personalitats del món no analític, contribueixen a l'obertura cap a la ciutat, fet que, en l'àmbit psicoanalític català, és una novetat.

Masotta mor el 13 de setembre de 1979, a l'edat de quaranta-nou anys. Quatre anys després de la seva arribada a Espanya, i en gran part, gràcies a ell, el panorama psicoanalític del país ja no és el que era l'any 1975. Les circumstàncies històriques, la mort del dictador, la recuperació de l'interès per la psicoanàlisi, l'arribada de compatriotes de Masotta i la implicació en la difusió de les teories lacanianes contribueixen també, evidentment, a aquest canvi. Ara bé, més enllà de les seves qualitats i de les seves activitats intel·lectuals, l'aparició mateixa d'un personatge com Masotta traspasa l'àmbit psicoanalític espanyol en general, i el català en particular.

Ja hem vist quines eren les característiques del grup relacionat amb l'Associació Psicoanalítica Internacional. Independentment de com es mirin les coses, Masotta representava el més allunyat de la IPA que ens puguem imaginar. Per començar, l'argentí era l'encarnació de l'anàlisi "laica" en un àmbit que fins llavors havia estat dels metges. Des que va arribar a Espanya, va fer tot el possible per obrir un debat sobre la psicoanàlisi en l'àmbit cultural. A més, cal tenir en compte que arribava a Espanya, com alguns dels seus compatriotes, perquè l'havien forçat a l'exili les circumstàncies polítiques dels seu país, i ja hem vist els retrets que feien als analistes espanyols de la IPA per la seva actitud pel que fa a la dictadura franquista.

Masotta tenia l'aura de l'intel·lectual perseguit per les seves idees, res a veure amb els analistes espanyols. I un altre element d'una radical novetat: per primera vegada en el panorama psicoanalític espanyol, apareix un personatge carismàtic. Si bé és cert que la mort prematura de Masotta contribueix a explicar la fascinació provocada per la seva persona —tot i que cal dir que tampoc comptava amb unanimitat en el seu entorn, sobretot entre els compatriotes exiliats—, és innegable que per l'època, tenia un poder de convocatòria mai vist.

I per acabar, Masotta i el seu entorn comporten també un trasbals del marc en què les teories psicoanalítiques havien evolucionat fins al moment. Amb Masotta, l'àmbit psicoanalític deixa de ser l'àmbit en què hi ha, si més no aparentment, el que podríem anomenar un elitisme de la normalitat social, psíquica i sexual. En cedir la paraula i un lloc en l'esfera psicoanalítica a aquells que mai n'havien format part, l'argentí dóna color a l'Espanya freudiana. Aquesta evolució de l'àmbit psicoanalític espanyol s'inscriu en un context històric favorable que també l'explica en part, però Óscar Masotta no deixa de ser el principal artesà d'aquests canvis.

BIBLIOGRAFIA:

ASOCIACIÓN DE PSICOANÁLISIS – Biblioteca Freudiana de Barcelona. 1977-1985, Barcelona, Paradiso, 1985.

BERENGUER, E. (1992), «Presentación» a MASOTTA, O., *Lecturas de psicoanálisis. Freud, Lacan*, Buenos Aires, Paidós, p. 9-14.

— (1999), «Masotta: su agalma» a Izaguirre (comp.), *Óscar Masotta. El revés de la trama*, Buenos Aires, Atuel/Anáfora, p. 156-157.

BERMEJO FRÍGOLA, V. (1993), *La institucionalización del psicoanálisis en España en el marco de la API*, València, Universitat de València. [Tesi doctoral]

BOFILL, P. (1987), «Aspectos históricos de la relación entre el psicoanálisis y la psiquiatría en España hasta 1978», *Informaciones psiquiátricas*, (108), 99-108.

BOFILL, P. I TIZÓN, J.L. (1994), «Notas históricas sobre el psicoanálisis en el Estado español» a *Qué es el psicoanálisis. Orígenes, temas e instituciones actuales*, Barcelona, Herder, p. 263-269.

CARLES, F., MUÑOZ, I., LLOR, C. I MARSET, P. (2000), *Psicoanálisis en España (1893-1968)*, Madrid, Asociación Española de Neuropsiquiatría.

EIRAS, J. I LACRUZ, F. (1983), «Biblioteca Galega de Estudios Freudianos», *Analytica*, (34), 77-78.

GARCÍA, G. (1980a), *Óscar Masotta y el psicoanálisis del castellano*, Barcelona, Argonauta.

— (1983), *Psicoanálisis dicho de otra manera*, València, Pre-textos.

— (1992), *Óscar Masotta. Los ecos de un nombre*, Barcelona, Eolia.

— (1999), «Una Escuela fallida» a Marcelo Izaguirre (comp.), *Óscar Masotta. El revés de la trama*, Buenos Aires, Atuel/Anáfora, p. 121-132.

- GARCÍA DEL MORAL, M. A. (1993), «Historia del psicoanálisis lacaniano en España. Entrevista a Joan Salinas i Rosés», *Aletheia*, (2), 48-63.
- GUILANYÀ, E. (1984), «Datos para una historia», *Otium Diagonal*, (7), 88-102.
- IZAGUIRRE, M. (comp.) (1999), *Óscar Masotta. El revés de la trama*, Buenos Aires, Atuel/Anáfora.
- MASOTTA, O. (1976a), «Psicosis», *Revista de Literatura*, (8-9), 25-33.
- (1976b), *Ensayos lacanianos*, Barcelona, Anagrama; Óscar Masotta (1977a), *Lecciones de introducción al psicoanálisis*, Barcelona, Granica.
- (1977a), *Lecciones de introducción al psicoanálisis*, Barcelona, Granica.
- (1977b), «Freud y la estética», *Trama. Revista de Pintura*, (1-2), 8-11.
- (1992), *Lecturas de psicoanálisis. Freud, Lacan*, Buenos Aires, Paidós.
- PASKVAN, E. (1992), «Notas biográficas de Óscar Masotta» a GARCÍA, G.L., *op. cit.*, Barcelona, Eolia, p. 65-74.
- PÉREZ-SÁNCHEZ, M. (1984), «Inicis del moviment psicoanalític a Barcelona», *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, 1 (1), 229-246.
- RAMÍREZ PUIG, M. (1984), «Presentación de Masotta», *Escansión*, (1), 261-263.
- ROUDINESCO, E. (1994), *Histoire de la psychanalyse en France*, París, Fayard.
- VICENS, A. (1981), «Sociedad Española de Psicoanálisis, normas para la formación de psicoanalistas», *Sínthoma*, (1), 136-139.

ABSTRACT

Después de exponer uno de los problemas relacionados con la historiografía del psicoanálisis en España –la dificultad de considerar el Estado español como objeto de estudio global-, la autora presenta la situación del psicoanálisis en Catalunya entre 1975, año en que Oscar Masotta empezó a dar clases en Barcelona, y 1979, año de la muerte del argentino. Este período acoge un cambio fundamental en el panorama psicoanalítico catalán, y en gran parte esto se debe a Masotta.

En el texto trata la situación anterior al psicoanálisis y comenta diversos elementos pertinentes para cualquier estudio de este cambio,

además de describir las grandes líneas de la primera y fundamental historia del lacanismo en Barcelona. Considerando los aspectos de un proceso histórico evolutivo, a lo largo del texto destacan los numerosos elementos de ruptura característicos del período estudiado.

The author first describes one of the main problems of the history of psychoanalysis in Spain: the fact that the field cannot be studied globally in the whole country. She then goes on to present the situation of psychoanalysis in Catalonia between 1975 –when the Argentinian Óscar Masotta first lectured in Barcelona– and 1979, the year of his death. Psychoanalysis in Catalonia underwent a significant change in this period, largely due to Massota.

The text deals with the former situation of psychoanalysis, with the main elements to be considered in any study of this change and with the main general lines of the fundamental first and fundamental stages of the history of Lacanism in Barcelona. Taking into account the characteristics of an evolutive historical process, the text highlights the many breakthrough features of the studied period.

Après avoir exposé l'un des problèmes liés à l'historiographie de la psychanalyse en Espagne, à savoir la difficulté de considérer l'État espagnol comme un objet global d'étude, l'auteur présente la situation de la psychanalyse en Catalogne entre 1975, année du début de l'enseignement d'Oscar Masotta à Barcelone, et 1979, année de la mort de l'Argentin. Cette période, en grande partie en raison de cet enseignement, est celle d'un changement fondamental dans le panorama psychanalytique catalan.

La situation antérieure de la psychanalyse et divers éléments pertinents pour une étude de ce changement sont abordées, ainsi que les grandes lignes de cette première et fondamentale histoire du lacanisme à Barcelone. L'accent est mis, tout en prenant en considération les aspects de celle-ci qui l'inscrivent dans un processus historique évolutif, sur les nombreux éléments de rupture caractéristiques de la période étudiée.